

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK
LANGUAGE AND LITERATURE NAMED AFTER
ALISHER NAVOI

XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYA

«ZAMONAVIY DUNYODA SOTSILOGIYA VA AMALIY PSIXOLOGIYA MUAMMOLARI»

2024

2024-yil 1-may

Toshkent 2024

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

**«ZAMONAVIY DUNYODA SOTSIOLOGIYA
VA AMALIY PSIXOLOGIYA MUAMMOLARI»**

**(“PROBLEMS OF SOCIOLOGY AND APPLIED PSYCHOLOGY IN THE
MODERN WORLD”**

**«ПРОБЛЕМЫ СОЦИОЛОГИИ И ПРИКЛАДНОЙ ПСИХОЛОГИИ В
СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»**

**«MODERN DÜNYADA SOSYOLOJI VE UYGULAMALI PSIKOLOJININ
SORUNLARI»**

**«ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ӘЛЕУМЕТТАНУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ
ПСИХОЛОГИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ»)**

XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI

M A T E R I A L L A R I

**“BOOKMANY PRINT”
TOSHKENT – 2024**

UO‘K: 301.01

KBK: 60.5

Z 25

Zamonaviy dunyoda sotsiologiya va amaliy psixologiya muammolari [Matn] : to‘plam / I. Aslonov, A. Buranov, H. Akramov, G. Jobborova, Luiza Amirova. – Toshkent: ZUXRO BARAKA BIZNES, 2024. – 382 b.

Mazkur to‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida “Zamonaviy dunyoda sotsiologiya va amaliy psixologiya muammolari” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi materiallaridan iborat.

Anjuman O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yilda xalqaro miqyosda o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnikaviy tadbirlar rejasiga muvofiq hamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti akademik E.A.Buketov nomidagi Qarag‘anda universiteti, Semey shahridagi Shakarim nomidagi universitet, Sankt-Peterburg davlat texnologiya instituti (texnika universiteti), Turkiyaning Karabuk universiteti, Mongoliya milliy universiteti huzuridagi Turkologik tadqiqotlar instituti va boshqa milliy va xorijiy universitetlar hamda ilmiy tadqiqot markazlari hamkorligida tashkil etilgan.

Ilmiy to‘plamda respublikamiz hamda xorijiy mamlakatlar oliy o‘quv yurtlarida faoliyat olib borayotgan professor-o‘qituvchilar, sotsiologiya va amaliy psixologiya yo‘nalishida ilmiy tadqiqotlar olib borayotgan olimlar, doktorantlar va mustaqil tadqiqotchilarning ilmiy maqolalari jamlangan.

To‘plam uchun mas’ullar:

Mas’ul muharrir: Sh. Sirojiddinov filologiya fanlari doktori, Akademik.

Ilmiy muharrirlar: O. Jamoliddinova pedagogika fanlari doktori, professor; I. Aslonov psixologiya fanlari nomzodi, dotsent.

Taqrizchilar: S. Muxamedova filologiya fanlari doktori, professor; R. Sabirova psixologiya fanlari nomzodi, professor (Qozog‘iston).

Tahrir hay’ati: V. Sattorov pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, A. Buranov filologiya fanlari boyicha falsafa doktori (PhD), Boboyor To‘rayev, psixolog, katta o‘qituvchi; H. Akramov sotsiologiya fanlari boyicha falsafa doktori (PhD), Luiza Amirova katta o‘qituvchi; R. Mullaxmetov pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, G. Jobborova katta o‘qituvchi, F. Karimov katta o‘qituvchi, M. Karimova katta o‘qituvchi.

Tuzuvchilar: I. Aslonov, A. Buranov, H. Akramov, G. Jobborova, Luiza Amirova

Sahifalovchi va dizayner: Boboyor To‘rayev, psixolog, katta o‘qituvchi

Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardirlar.

ISBN 978-9910-9134-4-0

© Zamonaviy dunyoda sotsiologiya va amaliy psixologiya muammolari, 2024.

© “ZUXRO BARAKA BIZNES” nashriyoti, 2024.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Корецкая, С.В. Семейное воспитание в традиционных культурах :На материале Японии и Северного Кавказа/ С.В. Корецкая. – диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. –Владикавказ, 2003.
2. Накасонэ Я. Государственная стратегия Японии в 21 веке: Пер. с яп. М., 2001.
3. Официальный сайт Министерства образования, культуры и спорта Японии: <http://www.monbu.go.jp>

**KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING MAKTABGA
MOSLASHUVI BORASIDAGI SHARQ MUTAFAKKIR OLIMLARINING
QARASHLARI**

Jurayeva Dilfuza Abdug‘aniyevna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek til va adabiyoti universitet
o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada sharq mutafakkir olimlarining bolalarga ta’lim berishda inobatga olish kerak bo‘lgan jihatlarining mazmun mohiyati borasidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Bola, tarbiya, oila, vatanparvarlik, oliyjanoblik, ta’lim, kasb-hunar, mehnat.

**THE VIEWS OF EASTERN THINKERS ON SCHOOL ADJUSTMENT
OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN**

Abstract: The article describes important materials that should be taken into account in raising children by Eastern thinkers.

Key words: Child, education, family, patriotism, nobility, education, profession, labor

Sharq mutafakkirlari bola kamoloti haqida juda ko‘p bora o‘z asarlarida urg‘u berib o‘tishgan. Bizga ma’lumki sharqda farzand tarbiyasi ularni voyaga yetkazish va ilm egasiga aylanishlari uchun oilaviy muhit, ya’ni ota-ona vazifasini birinchi o‘ringa qo‘yishgan. Ular oilada bolalarni ruhan pok va baquvvat qilib tarbiyalashning bir qancha usullarini ko‘rsatib o‘tganliklarini ko‘rishimiz mumkin. Jumladan, sharqning buyuk mutafakkirlari Al Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Maxmud Qoshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Amir Temur, Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Haydar Xorazmiy, Xofiz Xorazmiy v.h.k kabi buyuk siymolar millatimizning iftixorlari ekanligini bilishimiz zarur. Buyuk mutafakkirlarimizning asarlarida insonni ulug‘lash, adolat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, oila, ruxiyat, farzand tarbiyasi, jamiyat

farovonligi, xalqparvarlik, mardlik, sahiylik, kamtarlik, rostgo'ylik, do'stlik, oliyjanoblik, muruvvatlilik, odob-ahloq, ilm-ma'rifat g'oyalari ilgari surilgan[1].

Al-Xorazmiy insonning insonga bo'lgan samimiy muhabbatini ta'riflab quyidagicha yozadi: “Muhabbat har qanday qimmat narsaning bahosidir va u har qanday yuqori narsaning shotisidir. Muhabbat xor-hashaklarga bardosh berilmasa va uning loyqa suvlarini ichmasa, unda yaxshilik bo'lmaydi. Muhabbat qanday yaxshi shafedir va uning egasiga qalb qanday yaxshi yordamchidir”[2].

Mutafakkir yoshlarni navqironlik davrining har daqiqasini qadriga yetishga, halol mehnat qilib, farovonlik baxt-saodatiga erishishga chaqiradi.

Mashhur yunon faylasufi Arastudan keyin Sharqda o'z bilimi, fikr doirasining kengligi bilan «Sharq Arastusi» yoki «Al-muallim as-soniy» («Ikkinchi muallim») nomlariga sazovor bo'lgan Abu Nasr al-Forobiy(870-950)ga ko'ra, ta'lim texnologiyasining bosh g'oyasi ta'lim-tarbiyaning maqsadi hamda o'qitishning vosita va usullariga borib taqaladi. Uning fikricha, «Ta'lim degan so'z xalqlar va shaharliklar o'rtasida nazariy fazilatni birlashtirish, tarbiya esa shu xalqlar o'rtasidagi tug'ma fazilat va amaliy kasb-hunar fazilatlarini birlashtirish, degan so'zdir. Ta'lim faqat so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa, amaliy ish, tajriba bilan, ya'ni shu xalq, shu millatning amaliy malakalardan iborat bo'lgan ish-harakat, kasb-hunarga berilgan bo'lishi, o'rganishidir».

Abu Nasr Forobiy «Fozil odamlar shahri», «Baxt saodatga erishuv to'g'risida», «Ixso – al-ulum», «Ilmlarning kelib chiqishi», «Aql ma'nolari to'g'risida», «Mukammal ta'lim haqida risola» kabi asrlarida ijtimoiy-tarbiyaviy qarashlari ifodalagan. Forobiy «maqsadga muvofiq amalga oshirilgan ta'lim-tarbiya - insonni ham aqliy, ham ahloqiy jihatdan kamolga yetkazadi, xususan, inson tabiat va jamiyat qonun-qoidalarini to'g'ri bilib oladi va hayotda to'g'ri yo'l tutadi, boshqalar bilan to'g'ri munosabatda bo'ladi», deb aytadi. «Bunday inson, - deb yozgan edi Forobiy, - insoniy barkamollikning oliy sohibi va baxt saodat bo'ladigan xatti-harakatni biladigan zotdir»[3].

Demak, Forobiyning ta'limda barcha fanlarning nazariy asoslari o'rganilsa, tarbiyada ma'naviy-ahloqiy qoidalar, odob me'yorlari o'rganiladi, kasb-hunarga oid malakalar hosil qilinishi asoslab beriladi. Bu muhim vazifa tajribali ustoz-tarbiyachilar tomonidan ta'lim-tarbiyaning turli usullari yordamida amalga oshiriladi. Forobiy o'qitishning eng oson va qulay vosita hamda usullarini aniq ko'rsatib bergan: «Amaliy fazilatlar va amaliy san'at (kasb-hunar)lar hamda ularni bajarishga odatlanish masalasi»ga kelganda, bu odat ikki yo'l bilan hosil qilinadi: bulardan birinchisi - qanotbaxsh so'zlar yordamida odat hosil qilinadi, malakalar vujudga keltiriladi, odatdagi g'ayrat, intilish harakatga aylantiriladi. Ikkinchi yo'l (yoki usul) – majbur etish yo'li. Bu usul gapga ko'nmaydigan qaysar shaharliklar va boshqa sahroyi xalqlarga nisbatan qo'llaniladi. Chunki ular o'z istaklaricha, so'z bilan g'ayratga kiradiganlardan emaslar. Ulardan birortasi nazariy bilimlarni egallashga kirishsa, uning fazilati yaxshi bo'ladi. Kasb-hunarlar va juz'iy san'atlarni egallashga intilish bo'lmasa, bunday odamlarni majbur etmaslik kerak. Chunki shahar xalqlariga tarbiya berishdan maqsad – ularni fazilat egasi qilish va san'at ahllariga aylantirishdir» Darhaqiqat, bolalarning tarbiyasiga avvalo tarbiya muhim. Lekin yosh avlodni

tarbiyalashda bolalarni ongiga bilim singdirishda ularning ruxiy olamiga asta-sekinlik bilan kirib borish lozimligi haqida gapirilar ekan, bolaning atrofidagi kattalarga sabr bilan ish ko‘rishlarini ta’kidlab, bu jarayonni amalga oshirish uchun uzoq muddat talab etilishiga aloxida ahamiyat qaratilgan. Farobiyntng fikriga ko‘ra bolalarga ta’lim berayotganda hunarga o‘rgatishning foydali jihatlarini yoritib o‘tadi. Hunar o‘rganishga bolaga yoshlik chog‘laridanoq qiziqish o‘yg‘otish kerakligi, bundan tashqari ular shug‘ullanadigan kasb hunarlari ruhiy olamiga salbiy ta’sir etmasligi va bu jarayonni yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirish maqsadga muvofiqligini uqtirishgan.

Sharq mamlakatlarining bola tarbiyasidagi ajoyib qarashlari mavjud bo‘lib, bolalarning psixologik jihatdan yosh davrlariga mos holatda tarbiyaning o‘rnini beqiyos darajada yoritib berishgan. Bola “tug‘ilganidan 5 yoshgacha podishoxlik davri, 6-14 yoshgacha qullik davri, 15 yoshdan boshlab do‘stlik davri” deb bo‘lib ko‘rsatishgan. Darhaqiqat bolani jamiyatda o‘z o‘rnini topishida uning ruhini pok etib tarbilash kelajakda o‘ziga ishonchi baland, o‘z qarashlariga ega ekanligi ruhan baquvvat etib tarbiyalanganligidan dalolat beradi.

Zero, mavzuimizning dolzarbligiga ta’lim va tarbiyaning bola kelajagiga ta’siri, uni shakllantirish omillari hamda mezonlari, shaxs sifatida shakllanishi, jamiyat uchun foydali inson bo‘lib yetishishida yuqoridagi fikrlar xususan, o‘rgangan adabiyotlarimizdan keltirilgan iqtiboslar bevosita taalluqlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Voxidova N.X Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti «Boshlang‘ich ta’lim metodikasi» kafedrasi dosenti, pedagogika fanlari nomzodi. “Sharq mutafakkirlarining ta’limiy-axloqiy qarashlari ”Zamonaviy ta’lim 2018, 8
2. Hasanov S. Xorazm ma’naviyati darg‘alari. –T.: Adolat, 2001,114b
3. Yo‘ldoshev.F.B Toshkent davlat texnik universitetining 1-bosqich tayanch doktoranti “sharq mutafakkirlarining shaxsni tarbiyalash, o‘qitish va rivojlantirish haqidagi o‘ziga xos innovation pedagogik g‘oyalari.

UDK:372.817

O‘SPIRINLARDA SHAXSLARARO MUNOSABAT VA SHAXSIY SIFATLARNI ANIQLASH

Karimova Madina Xolmurotovna

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti,
Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi katta o‘qituvchisi
karimova1810@gmail.com .

Annotatsiya: ushbu maqola o‘spirinlikm davrining psizik xususiyatlarini haqida bo‘lib, inson shaxsining eng nufuzli va etakchi faoliyatlaridan biri bo‘lgan muloqot orqali kishidagi shaxslararo munosabatlarning yuzaga kelishi va uning shaxs xususiyatiga ta’sir etishi Kettell metodikasi orqali o‘rganilgan.